

1.25 Drugo

UDK 930.85:061.2(497.4Litija)"18/19"

Prejeto: 30. 5. 2011

Martin Brilej †

organizator dela v pokoju

Litijska narodna buditeljja Luka Svetec in Ljudmila Roblek*

IZVLEČEK

Na prehodu 19. v 20. stoletje oz. kar pol stoletja sta v Litiji delovala Ljudmila Roblek in Luka Svetec, oba izjemno zavzeta narodna buditeljja. Svetec, ki je bil kulturno in politično med najbolj angažiranimi Slovenci, je stanoval v Litiji, deloval pa na celotnem slovenskem etničnem prostoru. Kot soustanovitelj družbe sv. Cirila in Metoda je leta 1885 uspel k narodnostnemu gibanju pritegniti domala vse Slovence. Pri delu v Ciril-Methodovi družbi je Svetecu najbolj pomagala Ljudmila Roblek, ki je prav tako stanovala v Litiji in bila skupaj z njim soustanoviteljica prvih kulturnih društev (pevsko društvo, čitalnica) v Litiji.

KLJUČNE BESEDE

Luka Svetec, Ljudmila Roblek, Litija, družba sv. Cirila in Metoda, kulturna društva

ABSTRACT

NATIONAL REVIVALISTS FROM LITIJA – LUKA SVETEC AND LJUDMILA ROBLEK

Ljudmila Roblek and Luka Svetec, both fervent national revivalists, worked in Litija at the turn of the 19th and 20th century or during a period spanning as much as half a century. Svetec, one of culturally and politically the most engaged Slovenes, resided in Litija, but was active across the whole Slovenian ethnic territory. As a co-founder of the St. Cyril and Methodius Society he managed in 1885 to attract practically the entire Slovenian population to join the national movement. While performing his work at the Cyril and Methodius Society, Svetec received most support from Ljudmila Roblek, likewise a resident of Litija, who co-founded with him the first cultural societies in Litija (choral society, reading society).

KEY WORDS

Luka Svetec, Ljudmila Roblek, Litija, St. Cyril and Methodius Society, cultural societies

* Besedilo je bilo v nekoliko spremenjeni obliki objavljeno v avtorjevi knjigi Litijski obrazi. Litija : Aco, 2008, str. 205–208, 220–226.

Luka Svetec – narodni buditelj, književnik, politik (1826–1921)

Luko Svetca uvrščamo med najpomembnejše Slovence, ki so se v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja zavzemali za enakopraven položaj Slovencev, slovenski jezik in splošno priznanje slovenske identitete. Rojen je bil 8. oktobra 1826 v Podgorju pri Kamniku, kjer je obiskoval osnovno šolo, gimnazijo pa v Ljubljani. Odločil se je, da bo študiral pravo, zato je odšel na Dunaj in tam leta 1853 zaključil študij. Po vrnitvi z Dunaja je opravljal službo po raznih krajih, najprej na Hrvaškem kot Bachov huzar. Sledila so službena mesta v Mokronogu, Kočevju, Brdu pri Lukovici in Ljubljani, kjer je bil magistralni komisar. Svetec je imel zaradi svoje pokončne drže in zavzemanja za slovenstvo nenehne težave, ki so bile tudi vzrok pogostih premeščanj iz kraja v kraj. Zlasti njegovo zavzemanje za slovenski jezik je bilo za takratne oblasti moteče, zato se je leta 1869 upokojil. Za nekaj let se je preselil v Idrijo, leta 1873 pa kot upokojenec prišel v Litijo, kjer je postal notar in v Litiji živel vse do svoje smrti.

Luko Svetca v Litiji povezujemo z zgodbo, ki se je začela že mnogo pred njegovim prihodom v Litijo. Ded Svetčeve žene Terezije je bil litijski župan in zgodilo se je, da je ena od njegovih hčera zanosila z nekim avstrijskim plemičem, ki pa je bil že poročen. To je bila v tistih časih huda neprijetnost in oče župan je želel hčer čim prej poročiti. V tistem času je v Litijo prišel potujoči krojač iz Italije, ki se je pisal

Tura, ter zaprosil za krojaško obrt. Župan mu je dovoljenje za opravljanje obrti izdal, v »zameno« pa je od njega zahteval, da poroči njegovo hčer. V zakonu županove hčere in krojača Ture so se nato rodili trije otroci, deček in dve deklici. Ena od njih je bila Terezija Tura (1852–1936), ki se je nato poročila z Luko Svetcem. Luka in Terezija Svetec sta imela tri otroke. Ivan je umrl že kot dojenček, Albin (1877–1915) je postal oficir, Pavle (1875–1927) pa je bil kasneje glavar in vladni svetnik. Rodbina Svetec se je nato razvejala na več strani, njeni potomci pa danes živijo v raznih krajih po Sloveniji.

Luka Svetec je bil v prvi vrsti narodni buditelj in borec za slovenski jezik. Že leta 1861 je v Ljubljani ustanovil Pravniško društvo, ki se je zavzemalo za uvajanje slovenskega jezika v takratni pravni red. V letih 1884 in 1885 je v Ljubljani vodil pripravljalni odbor za ustanovitev Družbe sv. Cirila in Metoda, oz. Ciril-Methodove družbe (CMD),¹ ki je bila nato ustanovljena leta 1885 kot slovenska narodnoobrambna organizacija in je nedvomno veliko prispevala h krepitvi slovenske narodnostne (samo)zavesti v času, ko so se razmere v habsburški monarhiji na narodnostnem področju zelo zaostriale. Zlasti se je skušala postaviti po robu nemškemu in italijanskemu raznarodovalnemu delovanju na šolskem področju. CMD je imela 336 podružnic, ki so jih ustanovili na ozemlju habsburške monarhije v obdobju 1885–1918. V njih je bilo več kot 6.500 odbornic in odbornikov. Svetec je ob ustanovitvi napisal odločno vabilo za pristop v družbo in oblikoval pravila družbe.

Svetčeva družina v Litiji okrog leta 1915. Od leve proti desni so: Terezija Svetec, vnuk Pavle Svetec, vnukinja Milica Svetec Bartenjev (1906–2004) in Luka Svetec.

¹ Družba sv. Cirila in Metoda je bila ustanovljena leta 1885, njeno osnovno poslanstvo pa je bil boj za narodnostno, jezikovno, kulturno in socialno samostojnost Slovencev.

CMD je bila narodno-obrambna šolska organizacija za boj pred potujčevanjem in splošno odvisnostjo ter za ustanavljanje šol in vrtcev v krajih, kjer so bili ti tuji.

Luka Svetec je za svoje ustvarjalno delo prejel visoka odlikovanja.

Svetčeva žena Terezija je bila prav tako zelo zavzeta družbena delavka. Kot navaja pisec njenega nekrologa v koledarju CMD iz leta 1938, je bila prva slovenska dama, ki se je leta 1885 udeležila skupščine CMD v Ljubljani in s tem postala »pov-

zročiteljica plodonosnega ženskega gibanja v družbi.« V Litiji je bila med soustanovitelji podružnice, nato pa stalna odbornica in zavzeta prostovoljka. Leta 1929 je za svoje neumorno 40-letno delo prejela diplomu častne predsednice CMD. V 85. letu starosti je umrla 20. decembra 1936 v Litiji.

Luka Svetec je bil več let podpredsednik CMD, pobudnik in ustanovitelj dramskega društva v Ljubljani ter prvi predsednik tega društva, pomembno pa je bilo tudi njegovo delo pri ustanovitvi Slovenske matice, kjer je bil odbornik skoraj 40 let.

Iz litijske podružnice CMD je vzniklo tudi bralno društvo, kasneje čitalnica, danes pa litijska knjižnica. Prav tako ima v litijski podružnici CMD korenine litijsko Pevsko društvo Lipa, ustanovljeno leta 1886, ki uspešno deluje še danes in se šteje za drugo najstarejše pevsko društvo v Sloveniji. Luka Svetec je bil v Litiji tudi pobudnik gradnje prvega šolskega poslopja ter nosilec kulturnega, izobraževalnega in narodnobuditeljskega življenja. Svetčeva meščanska družina je tudi kot celota delovala napredno in Litijo v tistem času dvignila na visok nivo razvitosti. Poleg žene Terezije je bila društveno zelo aktivna tudi Svetčeva tajnica Ljudmila Roblek, ki je bila soustanoviteljica litijskega bralnega društva.

Politika je bila stalna spremljevalka Svetčevega življenja in dela, saj je že zgodaj dojel, da bo lahko svoje narodnobuditeljske ideje udejanjal le skozi politiko. Tako je bil leta 1863 izvoljen za namestnika deželnega odbornika, nato pa za deželnega odbornika iz kurije mest, trgov in trgovske zbornice. Kot poslanec deželnega zbora je Svetec leta 1864 v zboru začel govoriti slovensko, kljub temu da je bil uradni jezik nemški. Luka Svetec je bil tudi poslanec državnega zbora na Dunaju, kjer je deloval enako kot v deželnem zboru – neomajno se je boril za

V Litiji so pred Svetčevo hišo večkrat prirejali razna slavnostna zborovanja, na katerih so počastili Luko Svetca, obenem pa zbirali denar za CMD.

Fotografija je bila posneta med letoma 1910 in 1915.

slovenstvo, slovenski jezik in enakopravno vlogo Slovencev v takratni avstro-ogrski državi. V državnem zboru se je zavzemal za dualizem, kar mu je nakopalo nekaj težav s strani liberalnih slovenskih Mladoslavencev.

Sveteč kot književnik je pisal pesmi in prozo. V svojih delih je v glavnem izražal narodnobuditeljske vsebine. Njegova največja zasluga na področju književnosti je v aktiviranju drugih slovenskih piscev, da so zlasti po letu 1849 pričeli uporabljati enotnejši slovenski knjižni jezik.

V Litiji je bil Luka Sveteč med najbolj uglednimi osebnostmi. Spoštovanje so mu prebivalci Litije izražali na vsakem koraku. Svoj ugled in avtoriteto si je pridobil kot notar, kot vsestranski društveni delavec in eden najpomembnejših Litijanov doslej, saj je v Litiji ustanovil vse pomembne organizacije in šolo. Ob njegovi 70-letnici so mu pripravili veliko slavlje. Litija se mu je oddolžila z imenovanjem ulice in leta 1996 s postavitvijo spomenika.

Pogreb Luke Svetca v Litiji, 23. januarja 1921.

Umrl je 21. januarja 1921 v Litiji. Kronist v »Kroniki slovenskih mest« je takrat zapisal, da je v Litiji v visoki starosti 95 let umrl Luka Sveteč, nestor v vrstah slovenskih politikov, pisateljev in narodnih delavcev.

Ljudmila Roblek, društvena delavka in narodna buditeljica (1853–1937)

Ljudmila Roblek je bila konec 19. in na začetku 20. stoletja ena najznamenitejših Litijank. Rojena je bila 9. septembra 1853 v Mokronogu, kjer je obiskovala osnovno šolo, višjo ljudsko šolo pa v Ljubljani pri uršulinkah. Leta 1875 jo je pot zanesla v Litijo, kjer je postala uradnica oz. tajnica v notarski pisarni litijskega notarja Luke Svetca. Stanovala je na sredini takratnega litijskega trga, v Roblekovi hiši, ki še vedno – sicer nekoliko predelana – stoji v starem delu mesta.

Ljudmila Roblek, kot jo je objavil koledar CMD leta 1924. Imela je kratko pristrižene lase, kar je bilo v tistem času za ženske skorajda nezaslišano. S tem je izražala svojo odločnost, samostojnost in neodvisnost. Nikoli ni bila poročena niti ni imela svojih otrok. V Svetčevi notarski pisarni je delala 40 let.

Roblekova hiša v Ljubičevcih leta 1934 (zgoraj) in leta 2008. V njej sta bila ustanovljena litijska podružnica CMD in litijsko bralno društvo, iz katerega je nastala knjižnica.

Ljudmila Roblek je že takoj po prihodu v službo k notarju Luki Svetcu pokazala obilo sposobnosti in nadarjenosti za to zahtevno in odgovorno delo. Poleg tega je takoj dojela in sprejela tudi Svetčeve narodnostne programe in vsa njegova prizadevanja za slovenstvo. Bila je izobrazena ženska in v Ljubičevcih

vseskozi v prvih vrstah narodnih buditeljev. Neumorno je razvijala vse mogoče oblike dejavnosti slovenskih organizacij, jih ustanavljala, njen največji projekt pa je bil ustanovitev podružnice CMD v Ljubičevcih, kar ji je tudi nadvse uspelo. Nato je vse svoje življenje posvetila delovanju te družbe, zlasti pa se je izkazala pri nabiranju denarja za njeno delovanje ter ustanavljanju podružnic na podeželju. Pri tej dejavnosti je bila sila iznajdljiva in vztrajna. Za CMD je nabirala knjige, pokroviteljske prispevke, ustanovitvene in letne prispevke, prodajala koleke, razglednice, blago in srečke. Za razne darilne izdelke, npr. »srca«, je pripravljala izreke slovenskih književnikov, ki so jih nato prodajali na sejmih in žegnanjih v korist CMD.

Roblekova je dajala pobude tudi za znamenite Svetčeve veselice, ki so potekale kot narodna slavlja, denar od veselic pa je bil seveda namenjen delovanju CMD. Po njeni zamisli je družba pričela izdajati razglednice s slikami znamenitih Slovencev, kot npr. Franceta Prešerna, Ivana Hribarja, Valentina Vodnika, Simona in Davorina Jenka, Josipa Jurčiča, Janka Kersnika, Simona Gregorčiča in drugih. Razglednice so tiskali na Češkem. Med drugim je Ljudmila Roblek leta 1899 izdala tudi razglednico Litije, ki je imela v dobi dvojezičnosti besedila samo v slovenskem jeziku.

Eno najpomembnejših del Ljudmile Roblek je bilo zavzemanje za slovenska narodna imena. Za vsak dan v letu je izdala polo narodnih krstnih imen ter pozivala Slovence, naj svojim otrokom dajejo slovenska imena. V uvodu te pole je navedla, da imajo Nemci že dolgo svoja narodna imena, prav tako Italijani, Srbi in Hrvati. »Zakaj naj bi torej Slovenci ostali starokopitni in ne bi tudi s slovenskimi imeni otrok kazali svoje narodne zavesti?«, je zapisala ob tej priložnosti. Ko je leta 1897 v Trstu začel izhajati list »Slovenka«, je Roblekova pridno dopisovala vanj in priobčevala slovenska krstna imena s pozivi: »Slovenke, dajte svojim otrokom slovenska krstna imena!«

Koledar CMD je leta 1924 zapisal: »Ljudmila Roblek je med prvimi slovenskimi damami zaznala pretečo nevarnost in jela klicati na narodno brambo po izbranem geslu: Nič več ne damo trgati si od naroda; / zato me Družbo svetega Cirila – Metoda / iz svoje vse moči povsod podpirajmo, pri vsaki priliki za njo nabiramo!«

Sicer pa je Roblekova veliko dopisovala v »Slovenski narod«, »Edinost« in »Slovanski svet«. Njeni članki so bili bodrilni, z njimi je nenehno pozivala Slovence k narodni zavesti in ponosu.

Ob njeni 80-letnici leta 1933 je »Jutro« zapisalo, da »so Litijanke v času delovanja Ljudmile Roblekov, slovele kot najbolj delavne slovenske žene 'v prid in prospeh' naši šolski CMD«.

Marija Lamutova:

VZORNI ŽENI K SEDENDESETLETNICI

*Kot cvet prileti, ki blazine je bogri vanjavo,
Niti med svet skromna in brez slova;
Jezik življenja Ti je posrebrila glavo,
strudila Ti je korak življenja pot,
a vendar si bo duha vedno mlada,
ovijubljena in dobrodošla vsemu sod,*

*Premnoro nas slovenskih je tedi,
mohit Tebi pa je žal le malo,
in tebija naroda je vedno Tvoja srca mlada,
moči si svoje vse mi posvetila,
Ciri-Metoderka si verna bila,
(Čebeta trudišobna vesetar Mo.)*

*Povzame lahko se svetel nazaj,
potomice mnoga Ti sledi,
rodila so jih Tvoja dober žela,
ki v njih nasmerne hod kvala.*

*Ohrani Bog Te zdravu, Mo,
do skrajnih mal življenja,
naj surja Te večerna dnico se obrni,
veseli nala se svoboda dnevi!*

Marija Lamut je ob 70-letnici Ljudmile Roblek v »Slovenskem narodu« objavila v čast jubilejntki pesem.

Ko je Luka Svetec v Litiji zaprl svojo notarsko pisarno, se je tudi službovanje Ljudmile Roblek v Litiji zaključilo. Nekaj let je še delovala v Splošnem slovenskem ženskem društvu. Po Svetčevi smrti leta 1921 se je preselila k njegovi vdovi Tereziji, nato pa k svoji polsestri v Ljubljano, kjer je živela v zelo težkih gmotnih razmerah. Nazadnje so jo sprejeli v ljubljansko Jožefišče.

Njena zadnja leta so bila težka. Hroma v nogah, slepa in brez denarja je živela v Jožefišču od darov in dobrotnikov, predvsem članic CMD, ki so jo redno obiskovale. Vse življenje je zbirala denar za delo CMD, za slovensko narodno prebujanje, nazadnje pa se je znašla v veliki revščini in onemoglosti. Brez pomoči svojih prijateljic iz CMD ne bi dočakala 80-letnice. Ob tem visokem jubileju so ji leta 1933 organizirali slavlje v ljubljanski Kazini, kamor so jo pripeljali z avtom. Na slovesnosti so jo številni pri-

jatelji in znanci, med njimi velika večina žensk, članic CMD, obdarili s cvetjem in lepimi zahvalnimi govori.

Ljudmila Roblek je umrla 31. avgusta 1937 v Ljubljani.

S U M M A R Y

National revivalists from Litija – Luka Svetec and Ljudmila Roblek

In the second half of the 19th and the beginning of the 20th century two fervent national revivalists, Luka Svetec (1826–1921) and Ljudmila Roblek (1853–1937), lived and worked in Litija. Svetec actively advocated a greater recognition of the Slovene language in public life already as a young state official, which was also the reason for his frequent transferrals. After retiring he moved as a notary to Litija, where he spent the rest of his life. It was already in 1861 that he founded the Legal Society in Ljubljana, which strove for the introduction of the Slovene language in the then legal system. In the period 1884–1885 he chaired the Ljubljana-based preparatory committee for the founding of the Cyril and Methodius Society. His wife Terezija was an ardent social worker as well. Svetec was not only the bearer of cultural, educational and national revival life in Litija, he also served as a politician in the provincial and national assemblies. As a man of letters he especially encouraged other writers to use a more standard Slovenian literary language.

While performing his work at the Cyril and Methodius Society, Svetec received most support from his secretary at the notary's office, Ljudmila Roblek, who co-founded with him the first cultural societies in Litija (choral society, reading society). On her proposal, the Cyril and Methodius Society began issuing picture-postcards featuring pictures of famous Slovenes; in 1899 it also issued a picture-postcard of Litija which in the period of bilinguism only featured the text in Slovene. Roblek urged the Slovenes to give their children Slovenian names and wrote for various Slovenian newspapers. At an old age she moved to Ljubljana, where she lived in great privation.